

הרב משה סתיו שלימ"א

קידושין בשטר

שטר שאין פודים בו הקדשות לשון רש"י "אם כתב לגזבר שטר על מעות פדיון הקדש אין הקדשו פדוי דבעינן וכו'".

יל"ע בדברי רש"י מיט לא פירש כפשוטו שאין פודים בשטרות הכוונה לשטר חוב של אחרים שיש לו שאין פודים בהם בתורת שו"כ וכן העיר ביס של שלמה.

ולכאורה אפ"ל בפשיטות דבאופן כזה אין הנדון דומה לראיה דשטר קידושין הנו שטר קנין שפועל הקידושין ושטר שאין פודים בו היינו שאין גופו ממון ולא חשיב כשוה כסף ואין מזה פירכא וריעותא לכח השטר וכן העיר בקצוה"ח סימן ק"צ ס"ק ו' אמנם עדיין צ"ע דסוף סוף לא דמי כי שטר קידושין פועל את מעשה הקידושין עצמו לעומת שטר פדיון דחשיב כתשלום ואלו היה מועיל לא היה מכח הקנין שבשטר אלא משום דהיה נחשב ככסף.

ובספר המקנה ביאר ששטר הפדיון אינו שטר התחייבות על מעות אלא שמזכיר בשטר את הפדיון והיה מועיל מתורת שטר מכר וקנין ואף שהקונה כותבו ולא הגזבר (ואפשר דמהאי טעמא לא נחית הרשב"א לבאר כך ברש"י) שאני פדיון ממכר סתם דתלי בפודה ולא בגזבר ומהאי טעמא היה הפודה צריך לכתוב את השטר.

אמנם צ"ע דלשון רש"י לא משמע כן אלא שכותב בשטר את חיוב הממון בלבד ותו לא.

ויש לעיין מאיזה טעם ל"מ פדיון בשטר התחייבות ויש כמה אפשרויות הסבר בזה: א.כשם שאין פודים בשטרות שנתמעטו מחמת שאין גופן ממון (אף שנתנתם בתורת כסף מהני לקידושין לולא החשש שמא ימחול) מה"ט גם שטר חוב על עצמו לא חשיב גופו ממון ולפי"ז הלימוד שמובא בסוגיין מהפסוק ונתן הכסף וקם לו אינו לימוד נוסף אלא אותו לימוד שממנו נתמעטו גם קרקעות ועובדים ושטרות בכ"מ וכן מובא לימוד זה בגמ' בב"מ דף נד'. - וברמב"ם בהל' ערכים.

אמנם רש"י בבכורות דף נא': - ביאר שדין זה (שאין פודים בקרקעות עבדים ושטרות) נלמד בתורת כהנים מפסוקים אחרים אפשרות נוספת דלא דמי לשטרות סתם אלא הוי לימוד בפני עצמו דבעינן כסף ממש והטעם דאינו נכלל בדין שטרות הרגיל משום דהתחייבות ל"ח שפודה בשטר אלא בכסף שהשתעבד בו ועוד יבואר.

והנה הרשב"א הקשה על שיטת רש"י מפדיון הבן דל"מ בשטר התחייבות ואם הלימוד שלא פודים הקדש בשטר התחייבות הינו אותו לימוד שלא פודים בשטר ומאותה סיבה.

א"כ מה"ט גופא לא יועיל בפדיון הבן דהרי דינם שווה שאין פודים בשטרות וממילא גם שטר חוב ע"ע אין פודים בו ובהכרח שהרשב"א הבין בדעת רש"י שהטעם אחר. אמנם עדיין יל"ע בקושית הרשב"א דהוה ניחא ליה שיש סברא דלא מהני שטר התחייבות בהקדש אף שיועיל בתורת כסף קידושין (דהרי זוהי קושייתו על שיטת רש"י) ובכ"ז הקשה מפדיון הבן ומדוע לא נוכל לומר שפדיון הבן דומה להקדש דבעינן כסף ממש.

ולבאר כל זה נקדים דבגדר שטר התחייבות אם ניתן להחשיבו ככסף יש שלש אפשרויות ביאור:

א. דגוף השטר שווה כסף היות ואפשר להשיג ע"י ממון ושווי (כשווה כסף) כפי מחירו בשוק ואותו שווי עצמו יש גם לשט"ח על אחרים שמוסר בתור תשלום, ולפי אפשרות זו צריך לומר שאין חילוק בין שט"ח על עצמו ועל אחרים שמוסר ע"מ לקדש בו אשה או ע"מ לשלם בו חוב.

ב. שט"ח על עצמו נחשב שמשלם הכסף שהתחייב בו וע"י מסירת השטר חשיב כאילו קבל המקבל את הכסף.

ג. ע"י השטר חשיב כאלו נתן הכסף ממש וקבלו בחזרה בתורת מלווה.

ולפי האפשרות הראשונה שנחשיב את השטר כשווה מצד עצם שווי כשטר וכמו כל מוכר שט"ח שיש לו מחיר מסויים ואפשר לקדש בשט"ח (אם לא הסברא דלא סמכא דעתיה דשמא ימחול) א"כ מה"ט גם שט"ח על עצמו צריך להחשב ככסף ממש וממילא צריך להואיל בקידושין אמנם לגבי פדיון הבן ופדיון הקדש לכאורה אותו חסרון שיש בכל שטר שאי אפשר לפדות בשווי משום דמועט מחמת שאין גופו ממון מה לי שט"ח על עצמו מה לי על אחרים.

והנה בשלטי גבורים (דף צ' מדפי הרי"ף) כתב שיכול לקדש בכתב על עצמו שטר חוב, וצריך עיון דבמה זה שונה ממקדש במנה ועשה קנין דס"ל לשלטי גיבורים דל"מ דחשיב קידושין בסודר היות והקנין הוא הפועל את חלות הקידושין ובב"ש חילק בין התחייבות בשטר לקנין וצ"ע דממ"ע אם הקידושין נעשים בכסף והקנין והשטר רק נחשבים כנתינתם לאלה א"כ מ"ש סודר ושטר ואם נאמר שהיות וסוף סוף הקידושין נגמרים ע"י הסודר ולכן חשיב מקודשת בסודר מאותו טעם נחשב שמקודשת ע"י השטר. ועוד קשה דברמ"א כתב בפשיטות ששטר התחייבות ל"מ וצ"ע שהתעלם מחבל ראשונים דלא ס"ל הכי.

ונראה (וראיתי באוצר הפוסקים חבל אחרונים שנחתו לסברות אלו) דאם כוונתו לקדש בכסף ומקנה לה את המנה וע"י הסודר או השטר מתכוין שיגמרו הקידושין והיא תזכה בכסף כתמורה לחלות הקידושין בזה לכו"ע ל"מ דהיות ולא היתה נתינת מעות אלא ע"י ההתחייבות וזה לא נחשב כנתינה גמורה ממילא לא חל הקנין ואינה מקודשת

כלל (והרי זה כעין מעגל דחלות החיוב תלוי בקידושין והיא אינה מקודשת רק ע"י שתקבל וממילא אין פעולה מחייבת) וגרע ממשכון דאית לה קנין בגופו. אמנם אם מקדשה בשטר התחייבות הרי שהשטר עצמו הוא השו"כ הנמסר לידה ומתקדשת בשויו ולעני"ד לית מאן דפליג על זה.

ומה שמבואר ברמב"ן ורשב"א שאף אם התחייב בקנין חשיב אגיד גביה הינו באופן שאם מאיזה טעם לא יחולו הקידושין גם הקנין יתבטל הרי שאין ההתחייבות והקנין נחשבים כנתינה גמורה אבל באופן שמסר שטר שיכולה לגבות בו בכל ענין זה בעצמו חשיב כשווה כסף.

והנה אם נבאר סוגייתנו בשטר התחייבות לכאורה פשוט שלא יועיל בפדיון הבא והקדש דלא עדיף משט"ח על אחרים שאין גופו ממון אף שחשיב ממון לגבי קידושין ומקח וממכר.

והקושי היחיד שנשאר לבאר עפ"י דרך זו דסוף סוף אין הנדון דומה לראיה דשטר קידושין פועל קידושין לעומת התחייבות דחשיב ככסף.

וצ"ל דההשוואה היות וע"י מסירת השטר זוכה המקבל בכסף ששווה שטר זה נחשב שהשטר פועל קנין והפדיון (אלו היה מועיל) היה נעשה ע"י שטר (ומה שהקשה המקנה דלרש"י ל"מ שטר התחייבות לא הבנתי דהיינו רק כשמתחייב בסתם כאלו לווה ולא לווה אבל בתור תמורה שעל פי זה חייב ודאי שיכול להתחייב בשטר).

אפשרות שניה דשטר התחייבות חשיב ככסף משום השעבוד שבו ועצם השעבוד נחשב כנתינת מעות וע"י פליג הרשב"א או משום דאגיד גביה או משום דלא עדיף על מלווה דלא חשיב נתינת מעות (דמקדש במלווה).

ובסברא זו לכאורה אין חילוק בין פדיון הבא לפדיון הקדש ומכר דאם שעבוד חשיב כסף צ"ל בכל מקום ומה"ט הוכיח הרשב"א דכמו דלא מהני בפדיון הבא כך לא מהני במכר וקידושין ואין לתרץ דלא מהני בפדיון הבא משום שאין פודים בשטרות דאין הפדיון בשטר אלא דהכסף המשועבד חשיב כאלו קבל המקבל.

אלא דא"כ יש להקשות על הרשב"א מ"ט ניחא ליה דבהקדש ל"מ ונראה לבאר בהקדם דברי הרשב"א עצמו שהקשה לקמן בדף טז'. - דמבואר שם שאם האדון קבל שטר חשיב פדיון בכסף והקשה הרשב"א דשטר לא חשיב כסף ותירץ דהסוגיא אזלא להו"א דאין גופו קנוי וממילא לא בעינן לשם שחרור קנין גמור וצ"ל דס"ל לרשב"א דאף שכסף החוב לא חשיב בעין לפעול קנין אבל מהני ליחשב כפרעון דלא גרע ממחילה.

הרי דבמקום שהכסף לא צריך לפעול קנין אלא לחשב כפרעון מהני בשטר.

והנה בפדיון הקדש ברור שהכסף פועל קנין ובעינן שיהיה בעין דאפי' מלאכה ושכר פעולה שחשיב ככסף בקנין וקידושין ל"מ בפדיון הקדש ולכן פשיטא דל"מ שטר חוב לפדיון הקדש אמנם לגבי פדה"ב יש מקום לדון דאין בו גדר קנין ופדיון אלא נתינה בעלמא ואף דל"מ בו מחילה ומה"ט ס"ל לרשב"א דגרע מעי"ע (בהו"א) אבל אם נחשיב חוב כממון היה צריך להועיל בפדה"ב אף שלא מועיל בהקדש.

אפשרות ג' דעצם החוב ל"ח כממון בעין אלא דע"י התחייבותו חשיב כקבל את המעות והחזירן בתורת חוב ומלווה.

וסברא זו מוזכרת בסוגיא בב"מ ע"ז: - "רשב"ג אומר מלמדין אותם שלא יחזרו כיצד כותב לו אני פלוני וכו' מכרתי שדה פלוני וכו', והריני נושה ביח' ח' מאות זוז" ובאר רש"י שם ד"ה והרי אני נושה בו ידכיון שעשאום מלווה היה כאילו נטלם והלוום וקרקע נקנית בכסף" ובחידושי הריטב"א שם (מובא גם בשיטה מקובצת שם ובמחנה אפרים ה"ל מכירה קנין מעות סימן ה') דכיון דזקפן במלווה הרי כאילו קבלם וחזר והלוום ובדין הוא דאפי' לא נתן כלום אלא שזקף כל האלף זוז במלווה ואומר הריני כאלו התקבלתי בפרעון גמור חשוב" יעו"ש.

וכעת ל"מ מי שחלק על הריטב"א והראשונים בשטמ"ק כתובות בדף צב' הביאוהו כדבר פשוט שלא ניתן ליכתב מרוב פשיטתו וצ"ע אם יש מי שחולק ע"ז.

ובבכורות ביאר תוס' במשנה הכותב שט"ח (נא'): דסי"ד דמהני משום דחשיב כזקף עליו במלווה אמנם לא באר מ"ט להלכה ל"מ מטעם זה.

והיה נלע"ד לומר בסברא דזקיפה במלווה מהני; להחשיבו כפרעון מתרי טעמי א. דחשיב מחילה דהיינו הסכמתו לזקוף נחשב כאלו סיבת החיוב הראשונה נמחלה ע"י שנהפכה למלווה ב. בעצם ההתחייבות פועל הגמ"ד והקנין להחשב כתשלום וכאלו נפרע. והנה לכ"ע זקיפת מלווה ל"מ בע"פ וללא קנין אמנם מצינו לגבי שמיטת כספים דמהני זקיפה בע"פ ללא קנין ונראה דבמקום שהפרעון צריך להחשב ככסף לפעול קנין בוודאי בע"פ ל"מ דל"מ קנין בדברים בלבד ורק במקום שמהני מחילה מועיל גם זקיפת חוב בע"פ.

ולפי"ז יש מקום לעיין אם זקיפה גם למ"ד דמהני במקח וממכר (ואפשר שאין חולק ע"ז) אם יועיל גם בקידושין דאפשר לומר דדוקא במקח וממכר דמהני מחילה סברא שיכול לקבל ע"ע כאלו נפרע אמנם במקום שהקנין פועל חלות איסורית של"מ מחילה לא מהני מה שיחשיב ההתחייבות כפרעון וכעין סברא זו מוזכרת בגמ' דף ז' שאני ממון דאתיהיב למחילה (ולכן מהני שם אחשביה להנאה ככסף) ואם חילוק זה נכון אפשר לבאר בזה התוס' בבכורות שהזכרנו דמהאי טעמא לא מהני זקיפה בפדיון הבן. והנה המחנה אפרים שהזכרנו לעיל (קנין מעות סימן ה') אחר שהביא דברי הריטב"א כתב וז"ל "ומתוך דברי הר"ן גבי מנה אין כאן... נראה קצת דדוקא בקידושין היא באמרינן דאין האשה מתקדשת בשעבוד... ואפשר דה"ט דמקשינן הויה ליציאה אבל לענין מכר אפשר שיועיל" ועיי"ש.

והקשה רע"א בגליון שם "ני"ב לענ"ד אינו כן בהא שם בעובדא דהווא אמתא אמרינן שם מנה אין כאן משכון אין כאן, אלא ודאי גם בזה הטעם דכסף דאגיד גביה לא מקרי כסף".

ולפי"ז אפי"ל דודאי כסף דאגיד לא חשיב כסף ליחשב כנתינת ומעות ובה שווה קידושין לקנין אמנם בהשתעבדות גמורה ליחשב כפרעון דבה לא מסירת השטר נחשבת כמסירת הכסף אלא עצם ההתחייבות יוצרת מצב כאלו כבר נפרע בזה אפשר לחלק ולומר שלא דמי קידושין לקנין.

והנה רש"י בבכורות נא'. - בסוגיית אין פודים בשטרות כתב (ד"ה ולא בשטרות) "שאם יש לו שטר על חבירו בה' סלעים ונתנו לכהן שיגבה אותו חוב בפדיון בנו אינו פדוי".

ומוכח מהלשון דאין הכוונה שפודה בשווי השטר (כאפשרות א') דא"כ צריך לשומו לפי שויו בשוק ולא בה' סלעים שכתוב בו וכל לשון רש"י מורה שהפדיון במעות שהכהן יגבה (אפשרות ב' או ג').

ובשתי האפשרויות האחרונות השטר נחשב כפועל דע"י מסירתו וחלות שעבודו או שנחשב כתשלום או פועל הפדיון.

ובזה מובנת פירכת הגמ' דיש חולשה בשטר שלא מועיל כח קניינו ליחשב כמסירת מעות להועיל לפדיון אי"כ גם לא יועיל לפעול קידושין ולא קשיא קושית הרשב"א דממה נפשך אם כוונתו להקשות מאפשרות א' הרי בכהאי גוונא פשט שיחשב פדיון בשטר דל"מ אף שמהני בתורת כסף קידושין ול"ק מידי ואם הקשה מאפשרות ב' או ג' דהיינו מפדיון בשעבוד גם בזה מבאר ברש"י דס"ל דכלול בדין אין פודים בשטרות (עיין בשטמ"ק שהביא לשון רש"י במהדורא קמא כתובות ק').

ובין אם ננקוט דלרש"י בכה"ג מועיל בקידושין ובין אם לא ל"ק דאין שטר קידושין שפועל קנין דומה לשטר שצריך ליחשב ככסף.

והשוואת הגמ' היא בין שטר קנין שעיקרו חלות קנין הקידושין לשטר פדיון דעיקרו חלות הפדיון ופדיון נעשה ע"י תמורה ולכן נחשב שטר על הכסף כשטר קנין לפדיון.